

עדות אחת *

חנה וירניק-שלוזינגר

ב־1942 בא אלינו לסוסנוביץ, מרדכי אנילביץ'. התחלנו אז לעבוד בשיטות מחתרת, אסיפות רבות קויימו בביתי (נזהרנו בפני אנשים שהיו פעם חברי הקן ועזבו). הוצאנו עתונים, היינו מקבלים חומר מחברים בסוסנוביץ ובנדז'ין. עבדתי אז בבית הרושת שבו תפרו בגדים לצבא הגרמני. חברי ליפק מינץ, היה מכונאי ועבד בלילות. גם אני עבדתי במשמרת לילה, ולאחר שהייתי מסיימת את הנורמה שלי, נהגתי להכנס לחדרו של ליפק. כאן היינו מסתגרים ומדפיסים את החומר במכונת כתיבה פולנית. נשארנו 10 אנשים מהקן בסוסנוביץ: צבי דונסקי, ליפק מינץ, אינה גלברט, שמואל רון, פלה כץ, קטיה שנצר, רומק שלוזינגר, ואני.¹ בשמות החסרים אני יכולה להזכר.

מרדכי שהה באותה תקופה בבקור ממושך בנדז'ין והיה מבקר גם אותנו. מרדכי גילם בהופעתו דמות של מנהיג ולדבריו היה כוח שכנוע. הוא סיפר לנו על אנשים שברחו ממאידאנק, וממנו נודע לנו כי ממאידאנק אין חוזרים. לנו היו כל הדברים הללו חדשים וקשה היה להאמין בהם. זכורני שלפי כתובתי היו מתקבלים מכתבים רבים, המיועדים לחברים שלנו. יום אחד נתקבלה אגרת בשביל מאריאן — הוא מרדכי, שאמץ לו שם זה ככינוי מחתרת. בגוף האגרת כתובים היו דברים שאת תכנם לא ידעתי לפענח. הושטתי את המכתב למרדכי משרק הופיע בפתח הדלת, והוא קפא על עמדו. וכשהתאושש אמר: „יוסף נפל“². ובפנותו אלינו, הוסיף: „יוסף היה בשבילי ידיד, מורה, חבר, הכל. אני יודע כיצד אמשיך בלעדיו“. דבריו נעתקו מפיו מרוב יאוש ובו במקום הוא החליט שעליו לחזור מיד לוארשה.

כעבור ימים ספורים חזר. מרדכי השאיר לנו הוראות וביקש לשמור על קשר מתמיד אתו. שיחות ממושכות בטרם צאתו קיים עם צבי דונסקי, בו בטח מרדכי במיוחד. צבי היה איש הקשר ומעתה התחיל הוא לארגן את הפעולה.

ביום 12 באוגוסט 1942 אספו את כל היהודים מסוסנוביץ בככר מרכזית ובו במקום נערך מיון לשם גירוש. אותי ואת אחותי שלחו הביתה, ואת אמי לקחו. התרוצצתי כל הלילה, היפשתי אחר אדם שיעזור לי, אך לא העליתי דבר. נשארנו בביתנו, אחותי ואני, וכל הפעולה התנהלה אצלנו. צבי ברנדיס³

(*) פרק זה מעדותה של חנה וירניק-שלוזינגר, חברת השומר-הצעיר במחתרת סוסנוביץ, הוא מתוך אוסף העדויות שנגבו על-ידי מורשת. המראינת: נסיה אורלוביץ-רזניק.

1 מהרשומים המחתרת, פלה כץ, קטיה שנצר ושמואל רון הם בין הניצולים. האחרים נספו.

2 הכוונה ליוסף קפלן.

3 מהפעילים המרכזיים של השומר-הצעיר במחתרת בזוגלמביה. נספה.

שלח לנו פחי בנוין. הסתרנו אותם בעלית גג, שבה היה לנו מעין מזווה. החלטנו שבמקרה שינסו לאסוף עוד פעם את האנשים לגירוש עלינו להצית את העיר מכל עבריה. חבר בשם יענקלה הביא מבנדז'ין אגרופנים בשק. נשק אחר לא היה לנו. הכתובת שלי היתה ידועה לאנשי הקהילה, שלא הביטו בעין יפה על פעולותינו. הם גמרו אומר להפריע לנו: הצוציקים⁴ הללו — כך טענו — יביאו אסון על כל היהודים. עד אז לא ידענו, כי עוקבים אחרינו ובמטרה מחשיבים את פעולתנו.

בשנת 1943 עסקנו בכתיבת מכתבים. מספרי הטלפונים היינו מוציאים כתובות של אנשים שונים ברחבי גרמניה. בחרנו אישים כגון מנהל בנק, רופא לפי מקצועו, מהנדס, ושגרנו אליהם מכתבים. בתוך המעטפות שמנו גם כרוזים. כשהמכתבים היו מוכנים, נטלה אינה, שמראה פניה היה כשל פולניה, תיק אחד מלא מהם, ושגרה אותם מהדאר בקאטוביץ. הקשרית השניה שיצאה עם מכתבים היתה קשייה. כל הערב חכינו בחרדה לשליחות. אינה חזרה מיד, אולם קשייה השתתה שעה ארוכה ומשהזרה ספרה לנו, שקשה היה לה למצוא תיבות דאר שעל ידן לא הסתובבו אנשים.

הכתובות הפרטיות שלי היתה ברחוב גליבצקו 3. כאמור, במשך הזמן נפל חשד על הכתובת הזאת. התחילו לעקוב אחרי מעשינו והיו בודקים כל יוצא ובא. גם השכנים שלנו, שהכירו אותי ואהבוני עוד מימי ילדותי, החלו חושדים ומאיימים עלי. הטובים שבהם יעצו לי לחדול ממעשי המסוכנים או לפחות להגביר זהירות. המזכירה של מרין גרה בשכנותי. כאמצעי זהירות קבענו לנו סימנים מוסכמים וכאשר הכל היה בסדר היו הוילונות מורדים. הוילונות המושפלים היו אות לסכנה. סימן מוסכם אחר היתה דפיקה כפולה על הדלת.

בחדש פברואר 1943 נעשה המצב קשה ביותר. צבי התחמק פעמיים מידו השוטרים היהודים ובאחת הפגישות החלטנו לא לשוב ולהפגש תכופות בדירתו. מאז הייתי גם אני מסתרת ולא לנתי בביתי. כשנוכחתי ששומרים מוצבים ליד השער, לא הייתי עולה הביתה גם במשך היום.

טפלנו בהשגת ניירות אריים למען חברים. שאותם רצינו להבריח החוצה. בקשנו גם דרכים להשגת כספים שהיו דרושים לנו לשם מימון הפעולה. למרות הרעב היינו מוותרים על מנת האוכל שלנו. וחוסכים כסף לניירות. הצלחנו למשוך מהמשרדים טפסים שונים, שהיינו ממלאים בפרטים ושמות מזוייפים. חלקני את הניירות לחברים: אינה, קשייה, שמואליק, שחזותם „ארית“. כן העברנו ניירות באמצעותו של צבי ברנדיס לאנשים שהתחבאו בצד הארי.

במיוחד חששנו לבטחוננו של צבי דונסקי. הכירו אותו היטב ואיימו עליו לא פעם. הצענו שצבי יעזוב את העיר, יסתתר במקום מחבוא ומשם יקיים קשר קבוע אתנו. עכשיו בלינו בצוותא ימים ולילות. לא היה לי כבר בית ומשפחה והקשרים עם החברים היו חזקים ואמיצים יותר מאשר קשרי משפחה. בקרבנו

4 הצוציקים — בטוי לגלגני שמשמעותו קטינים, פרחחים.

היה בחור אחד ושמו רומק. הרגשנו כי משהו מתרחש בלבנו, אך לא ידענו בדיוק מה אירע. צבי וליפק עמדו לצאת לעת ערב, בשעה 8.00, ובידיהם בקבוקים שהכילו חומצות, כדי לשפוך את הנוזל על ראשו של פרוצל, מבכירי המשטרה היהודית. רומק התחייב להביא ידיעות על תנועותיו של פרוצל. חכינו עד שעה מאוחרת ורומק לא הופיע. החומר היה יקר ולא ניתן להחזיקו. בסוף הגיע רומק והודיע שמן הדין לשנות את התכנית, כי את פרוצל אין להשיג באותו ערב. הוצע לחזור על התכנית למחרת היום, באותה שעה עצמה. למחרת יצאו הבחורים ואילו אני הלכתי לישון לביתה של פלה. צפינו לידיעה עד הבוקר ונודע לנו כי הפעולה לא התבצעה. חישוביו של רומק לא היו נכונים והדבר עורר בעינינו חשד. נזהרנו מפניו והתחלנו להתחמק ממנו. ברוב פקחותו העמיד פנים כי אינו מבין דבר ולא חש כלל בשינוי יחס כלפיו. הוא היה מוסיף לבוא אלינו, להתעניין בנעשה.

אמרנו להסתיר את צבי בפטמשיצה, עיירה קרובה לסוסנוביץ. אינה, שפניה לא גילו את מוצאה היהודי, צריכה היתה ללוות את צבי לביתו של יהודי אחד (איני זוכרת כבר את שמו), אשר עזר לנו הרבה. ליהודי זה היה גם בונקר וגם אחיו של אותו איש הוכנס לסוד וסייע בידינו.

בערב ההוא שנקבע כמועד יציאה של צבי ואינה, התעכבו השניים בביתה של קשיה. אותו לילה עבדתי בשופ. גם ליפק עבד באותו מקום וכתום העבודה ליווה אותי הביתה. כשעברנו ליד המשטרה, בקרבת ביתי, נדלק שם לפתע אור והרגשנו בתנועה שבפנים. חשנו שמתרחש משהו בלתי רגיל והסקנו שממשמת ובאה אקציה. רק עליתי למעלה ונשכבתי במיטתי — התדפקו על דלת ביתי. לא פתחתי את הדלת. (ימים אחדים לפני כן שרפתי תמונות, ניירות, כרזים, שהיו ברשותי. ניירות חשובים הטמנתי בעליית-הגג, ואת המפתח החבאתי).

השוטרים שמאחורי הדלת זיהו את עצמם ואני בכל זאת סרבתי לפתוח. אחד מהם ניסה להרגיעני, טען שבאו רק על-מנת לברר משהו וידוע להם שאני בבית. הם היו שלשה: קליינר מסוסנוביץ, סגן מנהל המשטרה היהודית ועוד שני שוטרים — שם האחד היה ליברמן ואת שמו של האחר איני זוכרת. הם פרצו פנימה וערכו חיפוש מדוקדק בכל הבית. לקחו כל מה שמצאו — ניירות, תמונות, וגם אותי. לי הבטיחו שאחזור מיד. לא התנגדתי, כי האמנתי לדבריהם.

באחת בלילה הגעתי למשטרה. לא ידעתי, כמובן, שגם ליפק הובא לשם. שערכו חיפוש גם בחדר העבודה שלו בבית החרושת, וגילו את מכונת הכתיבה. מרין חיים, אחיו של ראש היודנראט, מרין מוניק המפורסם, חקר אותי כמה שעות. על כל שאלותיו, עניתי: „אינני יודעת”. שאל על כל איש שהופיע בתמונות, שאל על צבי ועל ליפק. אמרתי: „הם חברים שלי, אך אין לי קשר אתם בזמן האחרון”. בעיקר הרבו לשאול על צבי. טענתי, כי אותו לא ראיתי מזה חודשיים. חיים מרין הוכיח לי, כי כן נפגשתי עם צבי. הוא ניסה לשכנע אותי לדבר למצפוני, וטען כי הוא פועל לטובת היהודים. לדבריו, אנחנו ילדים ואין אנחנו תופסים כלל את גודל האסון, אותו אנו עלולים להמיט על ראש

הכל. חיים מרין אמר כי עלינו להצטרף למשטרה היהודית. „צעד זה יעזור ליהודים” — אמר.

לבסוף, כאשר לא עלה בידו להוציא הגה מפי הכניסני לצינוק, הייתי עייפה ונשענתי על הדלת, כי לא היה בו מקום לשבת.

כמה זמן הייתי בצינוק, שעה, כמה שעות — לא ידעתי. הוציאו אותי והפעם נמסרתי לידיו של ראש השוטרים, גולדמינץ, לחקירה. הוא התחיל מחדש: „היכן צבי, מהן תכניותיך, מי נתן לנו הוראה וכו'?”

על ליפק לא שאל דבר. מכאן הסקתי שגם אותו לקחו. כיוון שלא יכול היה להוציא דבר מפי, גבר כעסו, התחיל להכות אותי לקול צחוקם של השוטרים. החלטתי לא לדבר. גם את המלים: „אינני יודעת” לא הוסיפו לשמוע. זה הרגיו את גולדמינץ עוד יותר. הוא הלם בראשי, הטיח אותי לקיר, הכה במוט ברזל, הכניסני לחדר מיוחד, ושוב הרביץ. אז אמרתי: „לא ראיתי אותך, אינני יודעת”. הוא הפסיק. לפתע נכנס רומק לחדר. גולדמינץ חזר ושאל אותי: „מתי ראית את צבי?” המומה ונבעתת, עניתי: „לפני חודשיים”. עתה פנה גולדמינץ אל רומק ורומק אמר: „השבוע היה בביתה”. צעקתי אל רומק בכל כוחי: „חזיר”, ולא הוספתי. הוא יצא. שוב ניתך עלי מטר מכות. אחר־כך חזרה ונשנתה השאלה: „איפה צבי?”

הייתי בלי הכרה. החזירו אותי לצינוק. ניתנה לי מנוחה של חצי שעה או שעה. אחר מכן נסחבתי החוצה וחיים מרין שב לחקור אותי. „את ממיטה אסון על יהודי העיר”, שידל אותי לפי דרכו. ואחר כך הוסיף כבדרך אגב: „אנחנו מוכרחים למסור את שני הבחורים, אחרת יבוא אסון על כולנו”. הבינותי הכל, ופרצתי בבכי. אולם לא אמרתי דבר. עמדתי על־כך שאיני יודעת דבר. ניסיתי להתווכח אתו, אך מיד נוכחתי שזה ללא הועיל. „אין לי כאבים, איני חשה את המכות ואין לי מה להגיד” — אמרתי למרין.

„מי הרביץ לך?” שאל מרין.

„זה העומד לפניך, גולדמינץ, הבט אל ראשי ותראה את הדם.”

חיים מרין השיב: „אין אני רואה, אני עייף”. ופנה אל גולדמינץ ואמר: „שוב לבשת את הכפפות הלבנות שלך, כמה פעמים הזהרתי אותך לא לעבוד בידיים?” גולדמינץ התנצל: „היא הוציאה אותי מהכלים, כלום ניתן לפרחחים אלה להביא אסון על כולנו?”

הוחזרתי לצינוק, לפתע שמעתי רעש וצעקות. ניסיתי לנחש מה קרה. עד מהרה הוציאו אותי שוב ועמדתי בפני חיים מרין. חשתי כי רע לי ולא ידעתי מפני מה.

חיים מרין אמר: „תפסנו אותך”. דמעות פרצו מעיני.

„מדוע את בוכה” — שאל — „מה קרה?” „אני רוצה ממך שתלכי ותשכנעי

את צבי שלא יקפוץ". לא האמנתי להם שבאמת לכדו את צבי. לא תפסתי מה שייד לכאן ענין הקפיצה. מרין הסביר לי: "מצאנו אותו בחדרה של חברה. הוא עלה על גג ורוצה לאבד עצמו לדעת."

רגע פסקתי מה עלי לעשות. ומיד גמרתי ללכת אתם ולשכנע את צבי לקפוץ מהגג. כן לקפוץ. מרין לא האמין שאני מוכנה ללכת, אולם לצערי, לפני שהספקתי לצאת מהמטרה בלווי השוטרים, כבר צעד צבי מולנו. פצוע כולו וכתמידם על בגזיו. הם כבלו אותו כשם שכובלים רוצח.

הספקתי רק לקרוא לעברו: השו (כך הקראנו לו). החלפנו מבטים שניה אחת, ושוב לא הוספתי לראותו. אותי הכניסו למרתף. מלמעלה בא קול המולה ורעש. יתכן שהגיעו אלינו הדי ההילולה במשטרה. על שתפסו את צבי. במרתף יחד אתי: אינה, קשיה ועוד חברות שלא ראיתי אותן אפילו בזמן האחרון. אינה ספרה כיצד תפסו אותה. בכיתי חרש. צער חנק את גרוני. הייתי בטוחה שצבי ואינה כבר אינם בסוסגוביץ, שהוא כבר מחוץ למעגל הסכנה.

"מדוע נהגתם ככה, מדוע התעכבתם?" — שאלתי את אינה.

למחרת בבוקר שחררו אותי ואת כל הבחורות.

לפני ששחררתי ראיתי לרגע קט את ליפק.

הייתי בדרך לבית השימוש. ליפק היה שם. שוטר עמד ליד המרתף. דברתי בקול רם. שאלתי לאן עלי לפנות. רצייתי שליפק ישמע את קולי, והצלחתי. הוא הפנה אלי את ראשו, היה מבוהל, חיוור כסיד, ורועד.

בסוקרי את הפרשה כולה אני נזכרת באמו של צבי דונסקי ובשתי אחיותיו: גניה ושרה. בטרם שתפסו את צבי, לקחו את אמו ואחיותיו לבית היתומים בבנדזין. זה היה מקום ריכוז ומשם היו מובילים ישר לקרונות. החזיקו אותם כבני ערובה, עד שצבי ימסור את עצמו לידי המשטרה. אמו כתבה לו מבית היתומים שלא יסגיר את עצמו למשטרה, למרות שידעה את הצפוי לה. אחרי ימים אחדים שחררו את שתי הילדות, כדי שהן יגלו את צבי ויספרו לו על אמם בבית היתומים. גניה היתה נערה פעילה, חברת תנועה שלנו, צעירה מעט מצבי, אינטליגנטית ונעימה. לא פעם נסעה בשליחויות שונות, מחופשת כגויה. גם הקטנטנות עשתה דברים שהגדולים לא יכלו לבצעם. היתה נוסעת ברכבת עד בנדזין ולמקומות אחרים, בתקופה שליהודים אסור היה לנסוע ברכבת. הקטנה ידעה על כל הפעולות שלנו ותמיד היתה מתנדבת להעביר לנו ניירות ותעודות אסורים. גניה לא רצתה שצבי ילך למשטרה. אם זאת, ידעה שאמה לא תצא לחופשי, כל עוד צבי לא יסגיר את עצמו. היא התלבטה קשות ואז בא הלילה, בו צבי נתפס. האם שוחררה.

האם ושתי הבנות נספו לאחר זמן באחת האקציות.

את צבי וליפק שלחו לבית היתומים בבנדזין. הובילו אותם שוטרים יהודיים. בבית היתומים עינו אותם. כעבור ימים מספר ראינו אותם מובלים לבית הכלא

הגרמני בסוסנוביץ. ראינו כיצד ירדו מהחשמלית. צבי — פניו היו מכוסות פצעים וחבורות וכתמי דם. הוא ניפנף אלינו בידו והצטחק כאילו רצה להגיד: „אין דבר, לא נורא“. ניסינו להתקשר אתם בדרכים שונות בתוך בית הכלא וגם הצלחנו. פעמיים קבלנו מכתבים מצבי. באחד מהם כתב: „אני מעדיף לחיות שנה תמימה במחנה מאשר חצי יום בכלא זה. כאן נורא, נורא“.

ביום ראשון מדי שבוע עלה בידינו להכניס להם כביסה נקייה לבית הכלא. ולקבל את הזבנים המלוכלכים. בגדיהם תמיד היו מלאים כתמי דם.

התקשרנו עם בחורה אחת. ידידת גרמני, איש גסטאפו, שעבד בבית הכלא. הבהורה לא ידעה את זהותנו. ממנה נודע לנו שמדי בוקר נשמעות צעקות מחרידות מהתא בקומה החמישית. בו היה כלוא צבי.

ביום ה־13 בחודש נלקחתי לעבודה למחנה. כשבוע לאחר מועד זה הוציאו את הבחורים לקאטוביץ. שבועיים לאחר-זה ביקרה במחנה שלי בגליביץ, אינה, ומפיה נודע לי הדבר. מאז נעלמו עקבות שני הבחורים. נפוצו שמועות שאת צבי המיתו בגליוטינה בקאטוביץ ואילו ליפק נשלח לאושביץ. איני בטוחה אם כך היה הדבר. אף אחד לא הוסיף לראות אותם.

A TESTIMONY

HANNA VERNIAK-SCHLESINGER

The witness was born in Sosnowice, and was a member of "Hashomer Hatzair" there. After 1940 a farm near Bendzin served as a meeting-place for the movement of the two towns, and members lived there. In 1943 18 members were handed over to the Germans by a Pole who had promised to bring them to the partisans. Mordechai Anilevitz visited Sosnowice in 1942, and learned there of the death of Yosef Kaplan. Movement members engaged in propaganda activities, writing letters to addresses found in telephone directories in Germany, and preparing acids and inflammable liquid for any future German deportation actions. Preparations were begun for active resistance, under the leadership of Tzvi Dunsky and Lipek Mintz. However, they were being shadowed by the Jewish police, and the Judenrat chairman, Mordechai Merin, was getting apprehensive about their activities. While on the point of disappearing from the town so as to work from a hiding-place nearby, they were betrayed by a former member of their group. The witness was arrested, along with other girls, and so was Lipek Mintz. After being tortured by the Jewish police, she found out that Tzvi had been found and caught as well. Tzvi and Lipek were then murdered by the Germans, to whom the Judenrat police had handed them over. The witness was then sent to a labour camp, where she still remained in touch with other girls who remained in touch with the Warsaw movement. One of them was killed when found out carrying arms. Ina Gelbart and Fela Katz visited the camp on occasion.

Contact was maintained with Chayka Klinger and David Kozlovsky who were in charge of movement members outside concerning plans of fleeing from the camp. On one occasion a note apparently preparing the witness to leave the camp fell into the hands of the Kapos and caused great difficulties. Conditions in the camp were bearable mainly because there were many members of the Noar Zioni youth movement there and mutual help was

practised. A German communist overseer, Lerker, was himself an active saboteur and helped the girls there. Contact was maintained with a men's camp nearby from which an escape was made good by Manek Klugmann, who later died trying to reach a partisan detachment near Bendzin. Help was extended to Russian POWs in a neighbouring camp. In January 1945 the camp, which was near Gleiwitz, was evacuated. A month's journey with very little food or water cost the lives of some 30% of the girls. They were brought to Ravensbruck and liberated on May 8th.